

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

WOENSDAG 17 NOVEMBER 1943

No. 1430

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*J. F. ten Doesschate; P. Lieftinck (tijdel. afwezig);
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).*

H. W. Lambers — Adjunct-Secretaris.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85 per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.*

*Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C).
Telefoon 38340.*

*Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Museum-
park, Rotterdam (C).*

*Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's
f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.*

INHOUD:

	Blz.
Hypothecaire credietverleening onder de huidige omstandigheden door <i>Mr. S. Steinz</i>	336
Molestverzekering door <i>W. Glastra</i>	338
De bouwkasten in oorlogstijd door <i>Dr. Ir. H. G. van Beusekom</i>	341
Het sociale vraagstuk in 1890 door <i>Mr. C. W. de Vries</i>	343
Boekbesprekingen.	
Prof. Dr. Viktor Pöschl: Deutsche Werkstoffe, bespr. door <i>Ir. D. de Jongh Wzn.</i>	344
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	344
Ontvangen boeken, brochures en statistieken	345
Maandcijfers.	
Indexcijfers van Nederlandsche aandelen	346
Statistieken.	
Stand van 's Rijks kas — Bankstaten	347

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Van de *geldmarkt* valt wederom niets nieuws te melden. Zelfs indien onverwachte gebeurtenissen zich zouden voordoen, zooals bijv. uitzonderlijk groote geldbehoefte van de Schatkist, onevenredig sterke stijging van den biljettenomloop in verhouding tot de gestadige verruiming van de markt door den aanwas van den buitenlandschen wisselvoorraad, enz., dan nóg zou voorsnóg de marktrente daarvan weinig invloed ondergaan. Er is immers nog steeds dat stootblok van rond een half miljard gulden aan werkelooze geldmarktmiddelen, dat eerst zou moeten worden weggewerkt alvorens van een verstijving sprake zou zijn. Afgezien natuurlijk van het feit, dat de markt, wanneer er gegronde reden zou zijn om een interen van dat stootblok te voorzien, daarop vooruit zou loopen en een verstijving zou intreden gedurende dat proces. Tot nu toe zijn echter dergelijke onverwachte gebeurtenissen uitgebleven. Integendeel, de „saldi van anderen” zijn na een tijdelijke, overigens zwakke, inzinking weer op recordniveau gekomen.

Onder die omstandigheden is het begrijpelijk, dat in de marktariëven vrijwel geen wijziging komt, terwijl de omzetten minimaal zijn. De meeste noteeringen zijn dan ook zuiver nominaal. De geldgevers zijn practisch geheel aangewezen op de toewijzingen van den Agent en die zijn om de reeds in ons vorig overzicht geschetste redenen gering.

De *obligatiemarkt* heeft sinds ons vorig overzicht de vaste tendens, die zich toen reeds had baangebroken, voortgezet. De nieuwe leening heeft al een oogenblik de koers van uitgifte gehaald. Het zeer snelle herstel van de obligatiekoersen in de laatste maand is wel zeer opvallend. Wanneer men het koersverloop van de leeningen 1941, 1942 en 1943 in de eerste drie- en een halve maand na de eerste verhandeling vergelijkt, dan is het frappant, dat de nieuwe leening zulk een bewogen verloop heeft gehad. Opende zij verreweg het dichtst bij den emissiekoers (als gevolg van de in de eerste vier dagen geboden steun), daarna reageerde zij het diepst. De notering daalde tot 96½% van den koers van uitgifte, tegen 98½% bij de leening 1942. Dat laagste punt werd bij de leening 1942 op den eersten dag van verhandeling behaald, waarna een gestadig herstel intrad, totdat ruim 40 beursdagen na den eersten handel de emissiekoers bereikt en overschreden werd. De leening 1943 bereikte haar diepste punt pas bijna twee maanden na de opening van den handel, daarna trad een zeer scherp herstel in, waardoor op den 76sten beursdag de uitgiftekoers werd bereikt.

Wanneer zich de tendens, die bij de vorige leeningen viel op te merken, zou herhalen, dan zou men zich moeten voorbereiden op een geleidelijke verdere stijging tot boven pari, waarbij de koers van 100½ à 100¼ een drempel zou vormen, waarvan de overschrijding eenigen tijd zou kosten, omdat veel verkooporders plegen te worden gelegd met als limite den emissiekoers, vermeerderd met de kosten van verkoop. Daarbij moet men echter bedenken, dat dit keer zeer velen der inschrijvers, die het plan hadden tot realisatie over te gaan, dit reeds eerder hebben gedaan, getuige de relatief zeer groote omzetten, die de leening 1943 tot nu toe heeft vertoond. Die omzetten zijn veel grooter geweest dan die in de 3½% leening 1941 en 1942 in de overeenkomstige periode na de uitgifte.

HYPOTHECAIRE CREDIETVERLEENING ONDER DE HUIDIGE OMSTANDIGHEDEN.

Men zou waarlijk geen geheim verklappen, wanneer men beweeft, dat het bedrijf der hypothecaire credietverleening onder de thans heerschede buitengewone omstandigheden met veel moeilijkheden te kampen heeft. Voor een gezonde ontwikkeling van dezen vorm van credietverleening toch, moeten verschillende economische factoren samenwerken. Daar moeten zijn een zich op rustige wijze ontwikkelend maatschappelijk leven, regelmatige besparingen op het volksinkomen, bedrijvigheid in de bouwnijverheid, nieuwe grond-exploitaties en een goed functionneerend apparaat, dat het verstrekken van leeningen tegen onderpand van vaste goederen tot stand brengt en beheert¹⁾.

Wanneer één van deze factoren wegvallt of in onvoldoende mate het terrein van de hypotheekverleening kan beïnvloeden, is hieraan onverbreeklijk verbonden het optreden van storingen of, op zijn minst genomen, het ontstaan van verschuivingen, die een min of meer ernstig karakter kunnen gaan aannemen. Het zou van lichtvaardigheid getuigen, wanneer men zou willen volhouden, dat onder de heerschede omstandigheden, die in zoo ernstige mate worden beïnvloed door de oorlogsgebeurtenissen, alle levensvoorwaarden voor een normale ontwikkeling van dezen zoo belangrijken vorm van credietverleening nog aanwezig zijn. Het geheel economische leven staat volledig onder invloed van de oorlogvoering, de bouwnijverheid ligt stil en het hypothecaire credietapparaat wordt deels op kunstmatige wijze in het leven gehouden, deels in zijn ontwikkeling geremd.

Hetgeen wij thans bij practisch alle in de belegging in hypotheeken geïnteresseerden zien, is het beheeren van een geleidelijk inkrimpende hypotheek-portefeuille, veroorzaakt door een stroom van aflossingen, welke niet gecompenseerd worden door nieuwe inschrijvingen en die bovendien haar oorzaak niet ontleenen aan een normale hypotheekverleening. Daarnaast een groote geldruimte, die den rentestand, indien niet binnen de perken gehouden, tot een zeer laag peil zou neerdrücken²⁾ en de koersen der waardepapieren, waaronder in dit verband meer in het bijzonder te verstaan de pandbrieven, tot ongekende hoogte zou opstuwen. Dat deze geldruimte, ontstaan door liquidaties van bedrijven en voorraden, zoomede door de geldscheppende werking en de credietvraag van de Overheid, en die dus niet moet worden verward met normale besparingen op het volksinkomen, ondanks de diepingrijpende fiscale maatregelen nog steeds zeer omvangrijk is, blijkt wel uit de weekstaten van De Nederlandsche Bank, waarvan de post „saldi van anderen” de per saldo op de geldmarkt beschikbare middelen aangeeft. Van April 1940 tot begin November 1943 steeg deze post van 228 miljoen tot 669 miljoen gulden³⁾.

¹⁾ Wij laten de scheepshypotheeken hier buiten beschouwing, hoewel verschillende parallelen zouden zijn te trekken met de hypotheeken op landelijke en gebouwde eigendommen. Dat daarnaast ook belangrijke verschillen aan den dag treden, moge uit het verdere van dit overzicht blijken. Zoo was 1941 een topjaar, wat betreft de nieuwe inschrijvingen, met een totaal van 36,033 miljoen gulden, waarvan alleen op rekening van crediet-hypotheeken 32,604 miljoen. Hoewel ook de doorhalingen niet onbelangrijk waren, nl. 23,459 miljoen, werd in dat jaar toch 12,574 miljoen gulden meer ingeschreven dan doorgehaald, hetgeen vergeleken bij de voorafgaande jaren een vrij sterk accres beteekent. Het jaar 1942 geeft daarentegen weer een daling van 7,924 miljoen te zien.

²⁾ Men vgl. de volgende advertentie, welke voorkwam in „De Boederij” van 30-6-1943: Gevr.: Renteloze Hypotheek, op boerderij van 17 ha. Br. onder No. Ig 40142 B.

³⁾ Op deze tijdstippen was geen schatkistpapier rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank ondergebracht.

Illustratief zijn ook de maandstaten van de groote banken. Eind Juni 1940 gaf de post crediteuren van de Rotterdamse Bank, Incasso-Bank, Twentsche Bank en Amsterdamsche Bank tezamen het op zichzelf reeds respectabele bedrag van 552 miljoen gulden te zien. Ult. Augustus 1943 was deze post aangegroeid tot 1.428 miljoen. Ook het inlegsaldobij de Rijkspostspaarbank geeft aanwijzingen in dezelfde richting. Gedurende de eerste 8 maanden van 1943 bedroeg dit saldo 163 miljoen gulden. In de overeenkomstige periode van het vorige jaar was dit saldo 33 miljoen. Zie ook het artikel van C. A. Klaasse: „De ontwikkeling van de geldmarkt sedert Mei 1940”, in „E.-S. B.” van 22 September 1943.

Deze vrijgekomen middelen richten zich direct of indirect ook op de mogelijkheden tot belegging in den vorm van hypotheeken en aangezien deze stroom onvoldoende uitweg kan vinden in beleggingen, betrokken bij den aanbouw van vaste goederen of nieuwe grondexploitaties, blijven beleggingen noodzakelijk vrijwel beperkt tot hypotheekverleening bij overdrachten. Doch ook hierin is een dalende tendens merkbaar, zij het ook, dat eenige compensatie wordt gevonden in de gestegen prijzen van het vaste goed, waardoor onwillekeurig, al dan niet terecht, de neiging ontstaat tot hogere bedragen hypotheek te verleenen dan onder normale omstandigheden het geval zou zijn geweest⁴⁾. Tenslotte zal ook de financiering met contant geld een grootere plaats hebben ingenomen dan in normale jaren het geval is. Een en ander neemt echter niet weg, dat men hier beter van geldverplaatsing dan van nieuwe beleggingen kan spreken.

De achteruitgang in de credietgeving met onderpand van onroerende goederen blijkt duidelijk uit de hier volgende cijfers, welke zijn ontleend aan publicaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek en die zijn genomen over de periode van 1933—1942.

Hypotheeken op onroerende goederen.
(in duizenden gulden)

Jaar	Nieuwe inschrijvingen	Doorhalingen	Meer ingeschreven dan doorgehaald	Openstaande inschrijvingen op het einde der jaren
1933	541.666	464.537	77.129	6.431.793
1934	509.191	520.707	— 11.516	6.420.277
1935	393.026	454.857	— 61.831	6.353.447
1936	295.464	357.360	— 61.897	6.296.550
1937	484.463	639.919	— 155.456	6.141.094
1938	573.817	662.669	— 88.852	6.052.242
1939	443.249	445.482	— 2.234	6.050.008
1940	303.087	439.444	— 136.357	5.913.651
1941	351.058	742.675	— 391.617	5.522.034
1942	433.715	810.550	— 376.835	5.145.200

Hoewel de bedragen der openstaande inschrijvingen te hoog zijn, omdat schuldverminderingen betrekkelijk zelden ter kennis komen van de administratie en ook doorhalingen soms achterwege blijven, mag toch wel als vaststaand worden aangenomen, dat na 1933 de hypotheekmarkt een regelmatige inkrimping te zien geeft. Vooral in de oorlogsjaren heeft de daling een vrij grooten omvang aangenomen.

Kan dus enerzijds een niet onbelangrijke inkrimping van de hypotheekmarkt worden waargenomen, anderzijds doen zich verschuivingen voor in het apparaat, dat dezen vorm van credietverleening verzorgt.

In de statistiek wordt vrij algemeen drieërlei onderscheid gemaakt, nl. de hypotheekbanken, andere banken en instellingen, en particulieren:

In de thans volgende tabel, eveneens ontleend aan de officieele cijfers en genomen over de periode van 1932—1942, vindt men de beweging van de nieuwe inschrijvingen van hypotheeken op landelijke eigendommen en gebouwd, verdeeld over de drie categorieën der hypothecaire credietgevers⁵⁾ (zie tabel pag. 337).

Duidelijker nog dan in een cijferreeks tot uitdrukking kan komen, vindt men de onderlinge verhoudingen in een grafische voorstelling, waarin de hierboven vermelde gegevens zijn verwerkt. Vooraf moge echter worden opgemerkt, dat het jaar 1943 vermoedelijk een eenigszins ander beeld zal vertoonen dan de jaren 1940, 1941 en 1942. Blijkens het maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek waren over de eerste 5 maanden van 1943 de bedragen van nieuwe inschrijvingen op gebouwen — wij laten de landerijen hier even buiten beschouwing — ten behoeve van hypotheekbanken in miljoenen gulden als volgt: 5,92 (6,48), 8,12 (17,06), 7,27 (11,01), 6,09 (17,25),

⁴⁾ Vgl. hierbij mijn artikel in „E.-S. B.” van 10 Maart 1943, getiteld: „Marktaspecten voor gebouwde eigendommen”.

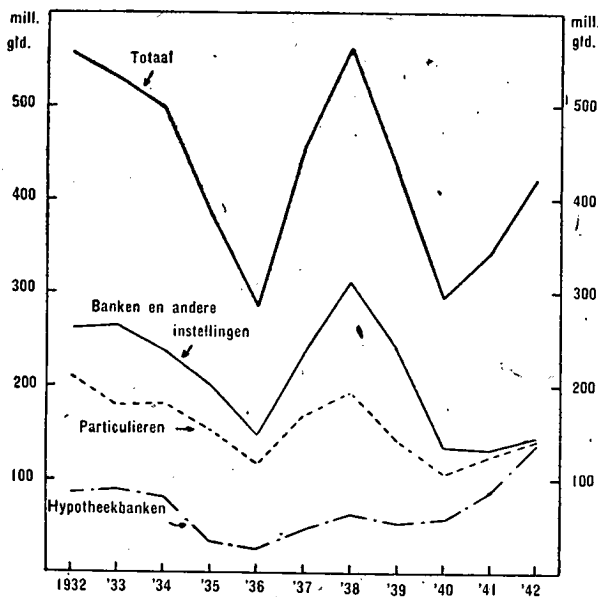
⁵⁾ Met het oog op het verloop van het aandeel van de groepen particulieren en andere instellingen, en banken in het totaal der nieuwe inschrijvingen is ook het jaar 1942 in het overzicht betrokken.

Nieuwe inschrijvingen van hypotheeken op landelijke eigendommen en gebouwen.

Jaar	in duizenden guldens			in %		
	Totaal	Hypotheekbanken	Andere Instellingen	Hypotheekbanken	Andere Instellingen	Particulieren
1932	556.752	85.405	259.372	15,34	46,59	38,07
1933	529.795	87.600	263.689	16,53	49,77	33,70
1934	498.049	81.337	236.945	16,33	47,57	36,10
1935	383.919	32.669	198.935	8,51	51,82	39,67
1936	284.431	25.161	144.973	8,85	50,97	40,18
1937	452.959	46.274	237.959	10,22	52,53	37,25
1938	564.901	60.518	311.576	10,71	55,16	34,13
1939	432.656	51.275	241.389	11,85	55,79	32,36
1940	294.549	55.219	135.369	18,75	45,96	35,29
1941	343.703	85.346	132.414	24,83	38,53	36,64
1942	422.847	137.027	145.154	32,41	34,33	33,26

6,97 (12,93)^o). Voor de andere banken en instellingen zijn de cijfers over de maanden Januari t/m Mei belangrijk hooger, nl. 5,29 (6,33), 4,51 (11,44), 10,93 (13,94), 49,09 (12,97), 31,33 (11,75). Ook bij de particulieren valt een soortgelijk verschijnsel waar te nemen: 6,50 (7,63), 7,44 (7,56), 8,56 (9,07), 25,47 (9,94), 14,39 (13,36). Vrij zeker moeten de hooge cijfers voor de tweede groep in de maanden April en Mei en voor de derde groep in Mei worden toegeschreven aan bijzondere credieten en heeft men hier te doen met een tijdelijke onderbreking in de nivelleringstendens, zooals die in de hierbij afgedrukte grafiek wordt waargenomen.

Nieuwe inschrijvingen van hypotheeken op landelijke eigendommen en gebouwen in miljoenen guldens.

Beziet men deze grafiek, dan valt in de grafiek van het totaal der nieuwe inschrijvingen onmiddellijk op de geweldige daling in de zgn. crisisjaren. Eerst na het prijsgeven van den gouden standaard bespeuren we een even belangrijke stijging, die ultimo 1938 haar hoogtepunt vindt, om in het voor Nederland eerste oorlogsjaar voor een nieuw laagtepunt plaats te maken. De jaren 1941 en 1942 geven weer een stijging te zien, doch deze is, in vergelijking met de voorafgaande, van beperkten omvang. Zonder twijfel is zij veroorzaakt door in die jaren optredende bijzondere omstandigheden, zooals de ook nog in 1941 aanwezige groote activiteit op de huizenmarkt en de gevolgen van het liquidatiebesluit. In het oog moet echter worden gehouden het belangrijke bedrag aan doorhalingen, waarvan reeds melding werd gemaakt.

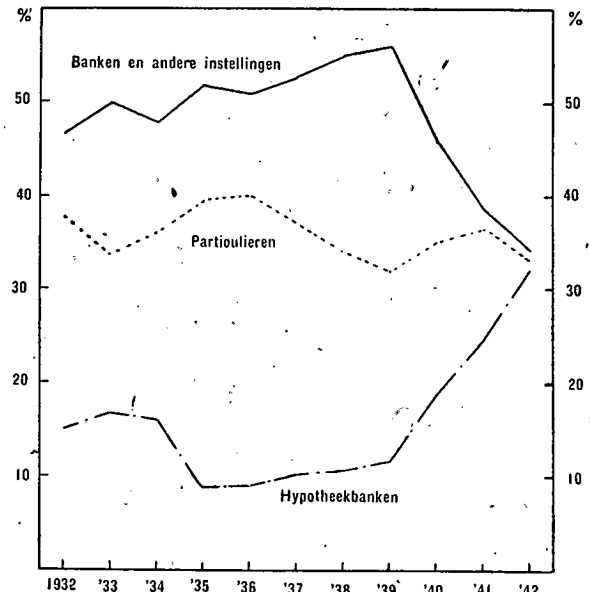
Gaat men thans de curven voor de drie groepen der

^o) De cijfers tusschen haakjes geven de overeenkomstige maanden in 1942 aan.

hypotheecaire credietgevers na, dan valt het volgende op te merken.

De particuliere hypotheecaire crediteur, die steeds een belangrijke positie op de hypotheekmarkt heeft ingenomen, blijkt het minst gevoelig voor de sterk wisselende conjunctuurverschijnselen van de laatste decade. En juist onder de oorlogsomstandigheden heeft hij zich vrij goed weten te handhaven. Scherper komt dit nog tot uitdrukking in de thans volgende grafiek, waarin het procentuele aandeel der groepen in het totaal der nieuwe inschrijvingen van landelijke en gebouwde hypotheeken is afgebeeld.

Nieuwe inschrijvingen van hypotheeken op landelijke eigendommen en gebouwen in percentages van het totaal.

Dat de particulier het minst terrein heeft verloren, is overigens wel begrijpelijk. Tenslotte heeft hij eerst gedurende den laatsten tijd te maken met het algemeene voorschrift, waarbij de hypotheekrente ten behoeve van gebouwde eigendommen wordt gestabiliseerd op 4%. Toen reeds de hypotheekbanken door de neiging tot gelijkvormigheid van pandbrief- en hypotheekrente tot inkringing van zaken moesten overgaan en de institutioneele beleggers door het liquide houden van een gedeelte der beschikbare middelen een te geforceerde daling van den rentestand trachtten te voorkomen, bleef de particuliere belegger volledig meester van de markt en ook thans onder het verbod tot het afsluiten van hypotheeken, hetwelk aan het meerendeel der institutioneele beleggers is opgelegd, kunnen de particulieren van de beschikbare hypotheeken een niet onbelangrijk gedeelte tot zich trekken.

Veel slechter verging het den zgn. institutioneele beleggers — de voornaamste groepen dus van de rubriek: andere banken en instellingen —, waaronder wij begripen levensverzekeringsmaatschappijen, spaarbanken, particuliere pensioen- en spaarfondsen en rijksfondsen. Vooral in de laatste twee jaren hebben deze instellingen een ernstigen teruggang in de hypotheecaire portefeuille moeten bespeuren en thans beperkt de activiteit van deze instellingen zich nog vrijwel uitsluitend tot die hypotheeken, waarbij dispensatie van het Departement van Financiën kan worden verkregen, hetgeen voornamelijk hierop neerkomt, dat opnieuw inschrijvingen worden verricht, ingeval van overdracht krachtens het liquidatiebesluit of tehgevolge van den wederopbouw. Weliswaar is de vestiging van hypotheek op landelijke eigendommen, ook wat de rente betreft, vrij gebleven, doch deze is veel minder belangrijk dan die op gebouwen en is dan ook niet in staat geweest den teruggang op te vangen.

Relatief, doch ook in absoluten zin, zijn de hypotheek-

banken er minder slecht afgekomen dan de institutioneele beleggers. De bijzondere positie van de hypotheekbanken, gebonden als zij zijn aan de pandbriefrente, geeft aanleiding aan deze groep wat meer aandacht te besteden.

Vóór het uitbreken van den oorlog toch was de positie van de hypotheekbank eenigszins precair geworden. De daling van den rentestand bracht met zich, dat de hypotheekrente en de rente voor pandbrieven een neiging tot samenvloeiing vertoonden, waardoor de marge, die de hypotheekbank nu eenmaal noodig heeft om haar bedrijf op gang te kunnen houden, gevaar begon te loopen⁷⁾. Trouwens, dit verschijnsel was ook reeds lang vóór den oorlog waar te nemen en vooral de toenemende activiteit van andere beleggers op het terrein van de hypotheecaire credietgeving droeg er toe bij, dat de hypotheekbank van haar oorspronkelijke positie werd teruggedrongen.

In de jaren 1935—1939 is dit wel zeer duidelijk tot uitdrukking gekomen. Na het uitbreken van den oorlog in Europa leek het erop, alsof langs meer natuurlijke weg voor de hypotheekbanken een betere tijd zou aanbreeken. De rentestand begon aan te trekken, waardoor de marge tusschen pandbrief- en hypotheekrente weer wat ruimer werd. Afgezien daarvan kwam de prijsstijging voor het onroerend goed de financiële positie van de hypotheekbanken niet onaanzienlijk versterken. Toen ook Nederland in den oorlog werd betrokken, kwamen al spoedig maatregelen van overheidswege, die ten doel hadden de rentestijging tegen te gaan, en als gevolg daarvan werd de hypotheekrente gestabiliseerd op het peil van 9 Mei 1940. Wel scheen het aanvankelijk, alsof de groote geldruimte de oplossing zou beteekenen voor het verkrijgen van de noodzakelijke rente-marge en reeds werden voorbereidingen getroffen voor de uitgifte van 3—3½% pandbrieven, doch hiermede werden nieuwe gevaren, met name voor het overheidscrediet, opgeroepen. Dit leidde weer tot stopzetting van de uitgifte van laag-rentende pandbrieven. De groote vraag naar beleggingen deed echter de koersen van pandbrieven dermate stijgen, dat de invoering van stopkoersen noodzakelijk werd, terwijl door de Overheid de afgifte van 3½% pandbrieven tegen een koers van 102¼% werd gestimuleerd.

Maar hiermede was niet opgelost de vraag, hoe de hypotheekbanken moesten komen aan een rendabele belegging voor de door uitgifte van pandbrieven vrijgekomen gelden. Er bleef toen niet veel anders over dan, uitgaande van den klaarblijkelijk wensch van het Departement om de hypotheekbanken zooveel mogelijk te steunen, het uit-de-markt-nemen van een deel der overige hypotheecaire credietgevers — wij maakten hiervan reeds melding — de zaak is dus praktisch thans zoo, dat de hypotheekbanken een flinken voorsprong op hun gevaarlijkste medestanders, nl. de institutioneele beleggers, hebben verkregen. Daarmede is geenszins gezegd, dat het hypotheekbankbedrijf nu volop gelegenheid kreeg tot investatie van vrijliggende kapitalen. Grootendeels toch lag de belangstelling op het gebied van den gebouwden eigendom — en door de volkomen stagnatie van de bouwnijverheid zijn weinig objecten te vinden, die een rendabele belegging mogelijk maken. Intusschen was eenigen tijd geleden door de koersdaling van overheidsobligaties weer eenige neiging te bespeuren tot omwisseling van pandbrieven in overheidspapier. Men zou hieruit kunnen afleiden, dat de markt voor

pandbrieven wat ontdooit is en dit effect niet meer zoo vast tegen het plafond is aangedrukt als voor eenigen tijd wel het geval was.

Door al deze maatregelen wordt van overheidswege getracht het hypotheekbankbedrijf door de kwade tijden heen te loodsen, doch het is wel duidelijk, dat de positie van de hypotheekbank er, in den loop der tijden niet gemakkelijker op is geworden⁸⁾. Afgewacht moet worden, of de levenskracht van het hypotheekbankbedrijf zoo groot zal blijken te zijn, dat het, wanneer de institutioneele beleggers het terrein weer zullen vrijkrijgen, de concurrentie met deze groep op den duur met succes zal kunnen doorstaan.

Mr. P. STEINZ.

⁷⁾ Van vrij recenten datum is bijv. de maatregel van den voorzitter van de Hoofdgroep Banken, waarbij, op verzoek van den Secretaris-Generaal voor Bijzondere Economische Zaken, aan de leden wordt opgedragen zich van medewerking te onthouden aan de uitgifte van hypotheecaire obligatieleeningen met een rentevoet van minder dan 4% en op onderpand van gebouwde eigendommen ten behoeve van instellingen, welke tot dusver haar bedrijf plachten te financieren met hypotheeken.

⁸⁾ De bedoeling van dezen maatregel is te voorkomen, dat de voorschriften, dienende tot het in-stand-houden van een marge tusschen hypotheek- en pandbriefrente, zouden worden doorbroken.

MOLESTVERZEKERING.

EENIGE BESCHOUWINGEN NAAR AANLEIDING VAN EEN PRIJSVRAAG.

Inleiding.

Reeds herhaalde malen, en wel met name gedurende het eerste jaar, nadat ons land zelf bij den oorlog werd betrokken¹⁾, is in dit tijdschrift de aandacht gevraagd voor de verzekering tegen de gevolgen van oorlogsmolest. Dit is niet verwonderlijk, aangezien vóór Mei 1940 dit terrein tamelijk braak lag; slechts enkele organisaties hielden zich met de verzekering tegen zgn. landmolest bezig, terwijl behandeling van de daarmee samenhangende problemen slechts sporadisch voorkwam²⁾.

Het was eveneens in dien eersten tijd na den oorlog, nl. in October 1940, dat de Vereeniging voor Handelsrecht een prijsvraag uitschreef, welke opgaaf luidde: „Is wettelijke regeling van oorlogsmolestrisicoverzekering gewenscht, zoo ja, hoe moet deze luiden?”

Wanneer men den in 1942 gepubliceerden bundel antwoorden³⁾ doorleest, komt men tot een eigenaardige ontdekking. De onvoorbereide lezer zal nl. niet alleen ervaren, dat deze — zoo gemakkelijk met één woord-complex aangeduide — verzekeringsvorm van vrij samengestelden aard is, doch tevens, dat men de eerste twee antwoorden naast elkaar moet leggen om een volledig overzicht van het geheel te krijgen. Mr. W. C. L. van der Grinten legt in zijn beantwoording den nadruk op de zgn. zeemolest (transport te water) en laat de landmolest (overige goederenverzekeringen) vrijwel geheel buiten beschouwing, aangezien deze geen object van verzekering zou zijn. Mr. J. den Dulk daarentegen acht den tijd nog niet gekomen, de bestaande regeling nopens de verzekering van goederen tijdens het transport, zooals deze o.m. is neergelegd in het 2e Boek, 9e Titel van het Wetboek van Koophandel, te herzien. Ofschoon ook deze auteur het bestaande systeem van (gedeeltelijke) risicodekking te land eigenlijk geen verzekering meent te mogen noemen, behandelt toch zijn antwoord vrijwel uitsluitend de wettelijke regeling van dezen laatsten vorm. De antwoorden van deze beide mededingers vullen elkaar dus als het ware aan.

Het derde en laatste der gepubliceerde antwoorden, dat van Mr. H. Kahrel, behelst ten slotte een uitvoerige

⁷⁾ Dat, voornamelijk als uitvloeisel van de bestaande contracten, hoewel achteruitgaande, de voordeelige marge nog niet onbevredigend mag worden genoemd, moge blijken uit de hieronder volgende tabel, overgenomen uit Wiebes' Jaarcijfers 1937—1941.

Jaar	Gemiddelde rente van hypotheekbanken.		
	Hypotheeken	Pandbrieven	Voordeelige marge
1937	4,944 %	4,035 %	0,909 %
1938	4,678 "	3,726 "	0,952 "
1939	4,551 "	3,691 "	0,860 "
1940	4,541 "	3,687 "	0,854 "
1941	4,413 "	3,644 "	0,769 "

¹⁾ O.a. „E.-S.B.” van 28 Aug. 1940, 2 Oct. '40, 4 Dec. '40, 8 Jan. '41 en 28 Mei '41.

²⁾ „E.-S.B.” van 31 Januari 1940.

³⁾ Verschenen bij H. Veenman & Zonen te Wageningen, onder den titel „Oorlogsmolestrisicoverzekering”.

beschouwing over allerlei met de molestverzekering samenhangende theoretische en praktische problemen, gevolgd door een volledige inventarisatie van wat er op dit gebied thans in ons land aan feitelijke regelingen bestaat, zoowel te water als te land. Deze bijdrage geeft voorts een overzicht van eenige in het buitenland bestaande regelingen, welke in hoofdzaak op landmolest betrekking hebben, waarna de schrijver met een oplossing komt in den vorm van een soort gedwongen staats(land)molestverzekering, in hoofdzaak ontleend aan de Finsche regeling, zooals deze destijds door mij in dit tijdschrift in het kort werd weergegeven⁴⁾.

Mén vraagt zich na de lezing van deze interessante publicatie af, welke bedoeling bij het uitschrijven der prijsvraag heeft voorgezeten, resp. welke motieven de Jury bij haar beoordeeling hebben geleid. De formulering van de vraag zou — ondanks eenigszins afwijkende toelichting — doen vermoeden, dat hier landmolest werd bedoeld: strikt genomen bestond er voor zeemolest namelijk reeds een, zij het onbevredigende, regeling, terwijl de Besluiten 199/1940 en 221/1940 nog moesten komen. De uitspraak der Jury, welke een bekroning van het antwoord van Mr. van der Grinten bevat, duidt echter in een andere richting, hoewel het feit, dat dezelfde Jury de antwoorden van de heeren Den Dulk en Kahrel mede publicatie waardig acht, hiermede weer min of meer in strijd is. Hoe het zij, als prijsvraag kan men deze onderneming niet geslaagd achten en de — al dan niet onderscheiden — inzenders zullen dit ongetwijfeld ook zoo gevoeld hebben. Dit neemt echter niet weg, dat het tastbare resultaat, de bovengenoemde bundel antwoorden, een waardevolle aanvulling beteekent van de bestaande literatuur op het gebied der huidige molestverzekering. De antwoorden bieden menige interessante beschouwing, op enkele waarvan in het hierna volgende nader zal worden ingegaan. Daarbij zal ik mij beperken tot de landmolest, zonder daarmede nochtans de verdiensten van het werk van Mr. van der Grinten te willen miskennen. Hij levert ongetwijfeld een scherpzinnig juridisch betoog over een wijziging en aanvulling van de bestaande regeling in het W. v. K. (met name art. 637), doch men zal Mr. den Dulk moeten toegeven, dat vele vragen op dit terrein eerst zullen rijzen, „wanneer het gordijn, dat in de dagen van Mei 1940 is dichtgegaan, weer zal zijn geopend”⁵⁾, en voorts is deze aangelegenheid bij den huidige omvang van onze zeevaart minder actueel.

Geheel anders is het gesteld met de landmolest; deze mag zich, naar algemeen bekend is, in een groote belangstelling verheugen⁶⁾. Intusschen hebben ook diverse Besluiten en andere bepalingen van overheidswege zich met de materie bezig gehouden, terwijl steeds nieuwe vragen en discussies daarover zich voordoen⁷⁾.

Het begrip verzekering.

Het verdient wellicht aanbeveling eerst eenige aandacht aan den term molestverzekering te wijden. Hierboven kwam reeds tot uitdrukking, dat de juistheid van deze benaming voor het zich dagelijks aan ons oog voordoende verschijnsel in twijfel kan worden getrokken. Er doen zich hierbij namelijk verschillende afwijkingen van de normale verzekering voor, zooals: onberekenbaarheid der risico's (zgn. „catastrophy-risk”), gedeeltelijke dekkingmogelijkheid, afwezigheid van den particulieren assuradeur, invloed van de rijksregeling, enz. Het komt mij echter ongewenscht voor, op grond van deze afwijkingen de reeds ingeburgerde terminologie te verwerpen. Wanneer men in ruimen zin onder verzekering verstaat,

het dekken van risico's tegen betaling van een beperkt bedrag, dan is het onderbrengen van een risico (zij het mogelijk gedeeltelijk) bij één der molestonderlingen (welke thans een expansie-activiteit ontwikkelen, waarvoor een op commercieele basis werkend particulier orgaan zich niet zou behoeven te schamen), tegen een weliswaar variabele, doch naar boven begrensde premie, zeer zeker als zoodanig op te vatten.

De wenschelijkheid van verzekering.

De prijswinnaar stelt kort en goed, dat de Staat voor schadevergoeding zorg behoort te dragen, zoodat er mitsdien voor verzekering geen plaats is. Mr. den Dulk sluit zich meer bij den bestaanden toestand aan en concludeert, dat de rijksregeling slechts in een beperkte vergoeding voorziet, zoodat er nog een ruim terrein overblijft voor aanvullende verzekering. Hij komt dan met voorstellen, welke beoogen de beide regelingen zoo goed mogelijk bij elkaar te doen aanpassen. Mr. Kahrel voelt veel voor het verzekeringsprincipe, en wel met name om zijn psychologische voordeelen; hij zou dit echter algemeen willen toepassen en daartoe een verzekeringsdwang onder auspiciën van den Staat invoeren. De vergoedingsregeling en het vrijwillige systeem der onderlingen worden dus als het ware samengesmolten in een Nederlandsche Openbare Molestkas.

Deze kwestie raakt het principieele vraagstuk, of en in hoeverre de Overheid de oorlogsschade harer onderdanen moet dragen. Dit vraagstuk is er in hoofdzaak één van verdeling der lasten; zullen deze individueel, groepsgewijs of door de geheele gemeenschap worden gedragen? Bij uitsluitend algemeene gedwongen verzekering dragen de goederen-bezitters gemeenschappelijk de schade, een volledige bijdrage-regeling van rijkswege daarentegen bewerkt een verdeling over alle belastingbetalers overeenkomstig hun draagkracht. Blijkens het Besluit op de materiele oorlogsschaden (221/1940) heeft de Overheid gemeend dezen laatsten weg ten deele te moeten bewandelen; ten deele, want dit Besluit voorziet niet in een volledige vergoeding, doch slechts in een bijdrage in de geleden schade. Had zij hierin verder moeten gaan? Bij de beantwoording van deze vraag rijzen reeds aanstonds eenige nieuwe vragen, o. a.:

- a. Is het wel steeds mogelijk, achteraf de juiste schade objectief vast te stellen (laat staan een ieder subjectief te bevredigen), of verdient het schatten op een uniforme basis en volgens zekere globale normen de voorkeur?
- b. Is het wenschelijk een volledige vergoeding van de zgn. materiele schaden na te streven, zoolang in vele andere schaden in mindere mate of in het geheel niet wordt bijgedragen door de gemeenschap?
- c. Kan men reeds den eisch van algeheele vergoeding stellen, zoolang omtrent de uiteindelijke totale schade nog geen raming is te maken en dus ook de dekkingmogelijkheid niet vaststaat?

In het licht van het bovenstaande zal menigen voorzigtiger worden in zijn oordeel en met name met het oog op punt c. voorshands althans genoegen nemen met de bestaande regeling. Deze voorziet in het algemeen slechts in een vergoeding van de schade op basis van de verkoopwaarde per 9 Mei 1940 (afwijkende huisraadregelingen e.d. daargelaten). Voor risico van den eigenaar blijft dus de kans op een naar zijn oordeel te lage taxatie (beroep is niet toegelaten), de waardestijging van het goed tusschen 9 Mei 1940 en het tijdstip der beschadiging, en ten slotte, met name bij onroerend goed, de factor nieuw-voor-oud, welke in den strikten zin geen schade is, al kan zij in haar gevolgen daarmede bedenkelijk veel overeenkomst vertoonen.

Dat de eigenaar niet gedwongen is al deze risico's geheel zelf te dragen, doch hen grootendeels kan „verwaarborgen”, dank zij het bestaan van een rijke verscheidenheid van molestonderlingen, is slechts toe te juichen.

⁴⁾ „E.-S.B.” van 8 Januari 1943.

⁵⁾ Blz. 82 van den bundel.

⁶⁾ Vgl. Mr. J. H. C. Slotemaker, „De Overheid en de onderlinge molestverzekeringmaatschappijen”, in „E.-S.B.” van 21 Oct. 1942, blz. 461.

⁷⁾ Vgl. Mr. J. H. C. Slotemaker, „Overheidsbemoeling met landmolestverzekering”, in „E.-S.B.” van 14 Oct. 1942, blz. 448.

De huidige vorm der verzekering.

De bundel antwoorden toont genoegzaam aan, dat en waarom de particuliere assurantiemarkt niet bereid is de risico's van landmolest over te nemen. De voornaamste oorzaak daarvan, nl. de onberekenbaarheid van plaats en omvang der schade, is tevens bepalend geweest voor het ontstaan van den subsidiairen vorm der verzekering, namelijk in zgn. „onderlingen”.

De aldus geschapen vorm van verzekering heeft een enormen opgang gemaakt, getuige de miljarden-bedragen, welke op deze wijze zijn ondergebracht⁸⁾. Volledige dekking verkrijgt men slechts voorzover de totale schade binnen de zgn. omslagcapaciteit der betrokken onderlinge blijft. De kans daarop kan dus worden vergroot door:

1. *De totale schade binnen zoo eng mogelijke grenzen te houden.* Dit is slechts relatief mogelijk en wel door het tijdsbestek der verzekering te beperken (zeer frequente periodieke afrekening, bijv. ieder halfjaar).

2. *De omslagcapaciteit zoo hoog mogelijk op te voeren.* Tracht men dit te bereiken door het „draagvlak” (het aantal verzekerden) uit te breiden, dan vergroot men tevens de schadekans, zoodat dit middel niet effectief is. Vergroting der maximale omslagheffingen heeft ook zijn grenzen en werkt bovendien als een tweesnijdend zwaard; van de eventueel aldus verkregen algeheele vergoeding moet de omslag, welke voor rekening van den getroffene komt, namelijk wederom afgetrokken. Met psychologische bezwaar van hooge omslagen wordt vernuttig omzeild door methode 1, welke uiteraard slechts een schijn-oplossing biedt (men betaalt daar x keeren y aan omslag, inplaats van xy ineens).

3. *De vermindering van de omslagcapaciteit tengevolge van de rijksregeling uit te schakelen.* Dit punt hangt ten nauwste samen met den invloed van het Besluit op de materiele oorlogsschaden op de molestverzekering, waarop hierna nog nader zal worden ingegaan. Reeds vóórdat genoemd Besluit werd afgekondigd, was echter de discussie over dit punt reeds gaande⁹⁾, terwijl Mr. van Campen in zijn werk een uitvoerige uiteenzetting van deze kwestie geeft¹⁰⁾. Resultaat van een en ander is geweest, dat door vele onderlingen de zgn. aanvullende regeling met afstandsverklaring wordt toegepast, welke hierop neerkomt, dat de verzekerden zich accoord verklaren met het verhoogen der totale omslagcapaciteit, met dat deel, waarover de bevrijdende werking der rijksbijdragen zich uitstrekt.

Met al deze maatregelen is het aan de meeste onderlingen tot dusver gelukt, de geleden schade volledig te vergoeden, zonder dat de totale omslagcapaciteit behoefde te worden aangesproken. Daarbij dient men echter in aanmerking te nemen, dat het meerendeel der Mei 1940-schaden niet door verzekering gedekt was, terwijl de omvang der latere schaden minder groot en vooral — hetgeen voor onderlingen met periodieke afrekeningen van groote beteekenis is — minder geconcentreerd in den tijd is geweest. Volledigheidshalve zij nog opgemerkt, dat vele verzekerden nog schade voor eigen rekening krijgen, doordat zij verzuimen het verzekerd bedrag met de waardevermindering gelijken tred te doen houden. Zij zijn dan — veelal onbewust — onder-verzekerd; hetgeen zich vooral wreekt bij gedeeltelijke beschadiging.

De invloed van de rijksregeling.

Hierbij is vooral van belang het Besluit op de materiele oorlogsschaden, waarin door art. 18 o.a. in het kort wordt bepaald, dat de verzekeraar tot het bedrag van de desbetreffende rijksbijdrage van zijn verbintenis uit het verzekeringscontract is bevrijd; dienovereenkomstig is wederkeerig ook de verzekerde bevrijd. Hier treedt

dus de bijdrage in de plaats van de verzekeringsuitkeering; waar de bijdrage is, vervalt automatisch de verzekering.

Er is veel over te doen geweest op welke wijze deze zgn. bevrijding¹¹⁾ precies in zijn werk gaat en hieraan zou met name de redactie van art. 18 lid 5, dat volgens Mr. den Dulk geheel zou dienen te vervallen, niet vreemd zijn. Geleidelijk heeft zich echter, ten deele gesteund door uitleggingen en aanschrijvingen van overheidswege, een bepaalde gedragslijn ingeburgerd; het zou te ver voeren, hierop in dit verband in details in te gaan. Vast staat evenwel, dat vele verzekeraars, welke doorgaans spoedig tot uitkeering overgaan, op een gegeven moment in de omstandigheid komen te verkeeren, dat zij een deel der uitkeering moeten terugvorderen. Dit moment valt in de practijk veelal geruimen tijd na de uitkeering. Deze terugvordering immers kan eerst geschieden, nadat er omtrent de rijksbijdrage iets naders bekend is geworden, en de vaststelling dier bijdrage vordert om begrijpelijke redenen veel tijd.

Dit tijdsverschil tusschen uitbetaling en terugvordering geeft aanleiding tot allerlei moeilijkheden en bezwaren. Deze worden voor de belangrijkste categorie der schaden, die aan onroerend goed, nog aanzienlijk vergroot door de omstandigheid, dat de molestuitkeering vrij wordt uitbetaald, terwijl op de rijksbijdragen een bestedingsdwang rust (de zgn. herbouwplicht); hij die niet bouwt, ontvangt dus geen betaling der bijdrage en de terugvordering van reeds gedane molestuitkeeringen (soms voor geheel andere dan herbouwdoeleinden besteed) kan dan in bepaalde gevallen allesbehalve vlot verlopen. De hierin schuilende gevaren werden nog grooter, naarmate door de steeds verder voortschrijdende beperking der bouwnijverheid, het vervullen van den herbouwplicht meer en meer werd bemoeilijkt. Dit is de voornaamste reden geweest, waarom ongeveer een jaar geleden van overheidswege maatregelen zijn genomen om de vroegtijdige, volledige uitkeering der verzekeringspenningen tegen te gaan. In feite wordt thans slechts dat deel van de schade uitgekeerd, waarvan men veilig kan aannemen, dat het niet door de bevrijdende werking der rijksbijdrage wordt getroffen (afgezien van volledige uitkeeringen van kleine bedragen beneden een bepaald maximum).

Oplossing der bestaande moeilijkheden.

Mr. den Dulk meent een oplossing te zien in een wijziging van lid 4 van art. 18 (Besluit 221/1940), in dier voege, dat de onderlinge de aanspraken (en daarmee samenhangende herbouwplichten) op inschrijvingen in het Grootboek voor den Wederopbouw van de verzekerden overneemt. M.i. onderschat hij de daaraan verbonden moeilijkheden. Hierin zou namelijk voor de onderlingen een belangrijk risico schuilen en zij zouden zich daarmee op een terrein begeven, dat het hare niet is. Een eenvoudige verwijzing naar de bouwbewijzen als afwikkelingsmiddel treft geen doel, want eenerzijds heeft de Algemeen Gemachtigde voor den Wederopbouw en voor de Bouwnijverheid van zijn bevoegdheid krachtens art. 16 van het Besluit 221/1940, tot de uitgifte van bouwbewijzen tot dusver geen gebruik gemaakt en anderzijds zou bij eventuele gebruikmaking van dit middel een verlies op de uitkeering ontstaan ter grootte van den prijs, welke voor het bouwbewijs moet worden betaald; wie zou het risico daarvan moeten dragen? De andere mogelijkheid om van den herbouwplicht af te komen, nl. de overdracht daarvan krachtens art. 15 van het Besluit 221/1940, leent zich ook minder voor massale toepassing.

Resumeerende moet worden opgemerkt, dat verzekerde getroffenen, die niet zelf wenschen te herbouwen, zich het beste individueel van hun herbouwplicht kunnen ontdoen, zoodat de door Mr. den Dulk voorgestelde wijziging van lid 4 ongewenscht moet worden geacht.

⁸⁾ Zie noot 6 en 7.

⁹⁾ „E.-S.B.” van 28 Aug. '40 en 2 Oct. '40.

¹⁰⁾ Mr. Ph. C. M. van Campen, „Rijksregeling vergoeding oorlogsschade”. (Alphen aan den Rijn, N.V. Samsom).

¹¹⁾ Zie o.a. de reeds genoemde bijdragen in „E.-S.B.” van 28 Aug. '40 en 2 Oct. '40, alsmede het boek van Mr. van Campen.

Wij hebben hierboven gezien, dat en waarom de rijksregeling en de particuliere verzekering naast elkaar voorkomen. Het is evenwel niet bij een „naast elkaar” gebleven, doch men kan in zekere mate zelfs van „overlapping” spreken. Een eigenaar van een huis ter waarde van f 10.000,— sluit een molestverzekering tot hetzelfde bedrag. Het huis wordt door oorlogsgeweld verwoest en het Rijk verleent een bijdrage van bijv. f 7.000,—. De belanghebbende ontvangt tenslotte in totaal f 10.000,—, waarvan f 3.000,— van de molestonderlinge. Zijn verzekering is dus tot een bedrag van f 7.000,— ineffectief geweest; premies en administratiekosten zijn betaald, risico's zijn gelopen, enz., enz. Verzekerde bedragen tot millioenen guldens hebben het zoo slechts tot een papieren bestaan gebracht, en dat alleen wegens een minder geslaagde aansluiting op elkaar van de rijks- en particuliere regelingen. Dit geldt reeds, indien door de onderlingen nog niet tot uitkeering is overgegaan, vóórdat de bijdrage wordt verleend. Bedenklijker wordt het echter nog, wanneer, zooals reeds in de vorige paragraaf werd uiteengezet, de bedoelde groote sommen worden uitbetaald, terwijl zij eenigen tijd later weer moeten worden teruggevorderd.

Ten onrechte wordt aan deze uitbetaling soms een inflationistische werking toegeschreven, in zooverre de zgn. zwevende koopkracht hierdoor zou worden verhoogd. Dit berust in hoofdzaak op een misvatting, aangezien de desbetreffende gelden eerst door middel van premie- en omslagheffingen aan het verkeer moeten worden onttrokken. In feite vindt er slechts een groote onderlinge verschuiving van betaalmiddelen plaats, welke meer overbodig dan gevaarlijk is.

Verhaal op de rijksbijdrage geeft geen afdoende oplossing, zolang de bestedingsdwang bij de molestuitkeringen ontbreekt. Toepassing van art. 10 lid 3 van het Besluit 221/1940 (toelating tot de verrekening met de uit te keeren bijdragen) is, bij onroerende goederen althans, in het algemeen niet gewenscht; de bijdrage moet dienen om het herstel te financieren, doch niet om oninbare vorderingen der verzekeraars te voldoen. Veeleer moeten deze — totaal overbodige — vorderingen worden voorkomen, en dat niet door de uitkeringen te blokkeren, of — zooals Mr. den Dulk vreest — door op andere wijze de bestaande contracten niet na te komen, neen, de verzekering moet zich beperken tot haar eigen terrein, nl. dat deel van het risico, hetwelk door de rijksregeling niet wordt gedekt, m.a.w. de molestverzekering zij een zuivere *aanvullende* verzekering. De kans op volledige dekking is dan grooter, zonder dat een speciale regeling met afstandsverklaring voor den omslag noodig is. De terugvordering vervalt, toelating tot de verrekening is overbodig, talrijke puzzles, welke zich thans in verband met de bevrijdende werking voordoen, verdwijnen en nog vele andere voordeelen zijn aan de invoering van aanvullende verzekering verbonden.

Drs. W. GLASTRA.

DE BOUWKASSEN IN OORLOGSTIJD.

Bouwkas en „building-society”.

Het bouwsparen dateert op het vasteland van Europa eerst van de jaren na den vorigen oorlog; in Engeland is het aanmerkelijk ouder. De eerste „building-societies” zijn daar reeds in de 18e eeuw ontstaan.

Tusschen een continentale bouwspaarkas en een „building-society” bestaat dit kenmerkende onderscheid, dat bij de eerste de spaarders en de credietnemers steeds dezelfde personen zijn, terwijl de laatste eenvoudig credietinstellingen zijn, die spaargelden opnemen en aan willekeurige gegadigden eerste hypotheek verstrekken.

De continentale bouwspaarkassen, die aanvankelijk een collectief karakter droegen, beoogen de gelden van

spaarders samen te voegen in een fonds, waaruit aan spaarders hypotheek worden verstrekt voor het verkrijgen van een eigen woning met de bedoeling, dat deze door gestadige aflossing onbelast bezit zal worden. Toekenning van hypotheek geschiedt naar mate de beschikbare middelen — in casu spaargelden, eigen kapitaal van de kas, eventuele gelden van derden, zoomede aflossingsgelden — zulks toelaten. Hieruit volgt, dat men een zeker aantal jaren — den zgn. wachttijd — moet sparen, voordat men voor toekenning van een hypotheek in aanmerking komt.

Een „building-society” verzamelt spaargelden en deposito's op dezelfde wijze als hier te lande een spaarbank; vóór den vorigen oorlog waren het voornamelijk gelden van kleine spaarders, later werden ook grootere bedragen belegd. Deze gelden worden beschikbaar gesteld voor eerste hypotheek onder de gebruikelijke voorwaarden, echter met aflossing in annuïteiten. Van een wachttijd is dus geen sprake; wie een hypotheek aanvraagt kan daarvoor onmiddellijk in aanmerking komen.

In Engeland is dit de normale financieringswijze voor den woningbouw geworden. Gedurende een periode van 20 jaar na den vorigen oorlog zijn in Engeland en Wales $3\frac{2}{3}$ miljoen nieuwe woningen gebouwd, waarvan $2\frac{2}{3}$ miljoen door particulieren. Hiervan zijn naar schatting $\frac{2}{3}$ of rond 2 miljoen gefinancierd door „building-societies”.

De Nederlandsche bouwkassen zijn ingericht naar continentaal model. Overwegend heerscht het rentelooze stelsel, dat ook in andere landen aanvankelijk inheemsch was, doch geleidelijk is afgeschaft. Kenmerkend is ook voor de Nederlandsche bouwkassen de wachttijd, die, om nader te bespreken redenen; tot nu toe tamelijk kort is geweest. In ieder geval zijn de Nederlandsche bouwkassen geen financieringslichamen in den gewonen zin van het woord, waartoe ieder, die crediet noodig heeft voor den bouw of den aankoop van een huis, zich kan wenden. Wie een bouwspaarhypotheek wenscht te ontvangen, moet eerst, bij de betrokken bouwkas eenige jaren hebben gespaard.

De invloed van den oorlog.

Voor de Engelsche en Amerikaansche „building-societies” ontbreken de gegevens, die een inzicht kunnen verschaffen in de gevolgen van den oorlogstoestand op het bedrijf van deze instellingen. Daarom zal in het volgende met beschouwingen over Duitschland, Zwitserland en ons land worden volstaan.

In Duitschland dateert de eerste bouwspaarkas van 1923, in Zwitserland van 1930, terwijl de bestaande bonafide bouwkassen in Nederland van nog jongeren datum zijn.

De Duitse bouwkassen zijn bij de wet van 1 October 1931 onder staatstoezicht gesteld. Sindsdien is het financieel beheer aan regelmatige controle onderworpen. Deze heeft ertoe geleid, dat het aantal kassen op 31 Mei 1934 van 266 tot 87 was verminderd.

Het vaststellen door het „Reichswirtschaftsministerium” van de „Reformrichtlijnen” van 11 April 1938 moet worden gezien als een uiting van het streven om de bouwkassen in te schakelen in het geheele systeem van kapitaalvoorziening, waarbij de financiering van de staatsuitgaven zoo goed mogelijk werd verzekerd en een onnoodige afvloeiing van spaargelden werd voorkomen.

De werkwijze van de bouwkassen werd in dit verband beperkt tot het verstrekken van tweede hypotheek, waardoor een aanzienlijke vermindering van het benodigde kapitaal werd verkregen en tevens de wachttijden, die te lang dreigden te worden, aanmerkelijk werden verkort.

Voorts werden verschillende organisatorische maatregelen genomen en werd het rentelooze stelsel verboden.

Deze ingrijpende reorganisatie heeft zich slechts geleidelijk kunnen voltrekken. Eerst in den loop van 1939 heeft de overgang naar den nieuwen toestand volledig zijn beslag gekregen.

Omtrent de feitelijke oorlogsgevolgen kan dan ook weinig worden gezegd, omdat de geheele ontwikkeling volgens de nieuwe richtlijnen zich tijdens den oorlog heeft voltrokken.

De omvang der productie was als volgt:

Jaar	Aantal afgesloten contracten	Totaal der gecontracteerde bedragen in millioenen R.M.
Voor de particuliere bouw-kassen:		
1939	11.000	144
1940	16.000	230
1941	32.000	500
1942	48.000	780
Voor de publieke bouw-kassen:		
1939	6.400	41
1940	11.500	74
1941	21.600	200
1942	24.000	240

De cijfers wijzen op een gestadigen, tamelijk sterken groei, die echter voorloopig geen aanleiding geeft tot bijzondere conclusies.

Zwitserland.

In Zwitserland is de toestand geheel anders, omdat de wettelijke regeling, die tot een totale reorganisatie heeft geleid, daar reeds van Februari 1935 dateert. De voorschriften hebben betrekking op de propaganda, de gelijke behandeling van alle spaarders en de veiligheid der gestorte gelden. Voor het laatste doel zijn verschillende voorschriften van financieelen aard vastgesteld en is een intensief toezicht van overheidswege ingesteld. Het rentelooze stelsel is verboden.

In 1935 bestonden 21 bouwspaar-kassen, die onder de werking der wet vielen. In 1938 was dit aantal reeds tot 5 teruggelopen.

Het bedrijf van de Zwitsersche bouw-kassen vertoont tot het in werking treden der wettelijke regeling een fantastischen groei, die tot ingrijpen noopte. Nadien zien wij echter geen stabilisatie, maar een ernstigen teruggang, die door de oorlogsomstandigheden nog is versterkt. Dit blijkt uit de volgende cijfers.

Jaar	Totaal der nieuw afgesloten spaarcontracten (in mill. frcs)	Totaal der toegewezen voorschotten (in mill. frcs.)
1931	40	1
1932	30	4
1933	80	10
1934	200	25
1935	37,6	9,3
1936	8,2	6,7
1937	3,2	6,7
1938	1,9	5,6
1939	1	4
1940	0,1	2,8
1941	—	3,2

Deze teruggang spreekt evenzeer uit de volgende cijfers, betreffende het aantal kassen en de bestaande contracten.

	Aantal kassen	Totaal aantal contracten	Totaal der gecontracteerde bedragen (in mill. frcs.)
15 Febr. 1935	21	18.500	308
Einde 1935	7	18.100	293
Einde 1936	6	17.200	265
Einde 1937	5	15.900	237
Einde 1938	5	14.100	202
Einde 1940	5	9.400	135
Einde 1942	4	4.500	74

Hieruit blijkt, dat sedert het in werking treden van de wettelijke regeling en het instellen van het staats-toezicht de normale werkzaamheid der bouw-kassen gaandeweg is afgenomen. Het „Aufsichtsamt” zag blijkens zijn verslag over 1937 dezen teruggang niet als een verontrustend verschijnsel, maar als een gezond proces, waardoor heel wat uitwassen zouden worden afgesneden. Sindsdien is echter gebleken, dat de bestaande bouw-kassen geleidelijk zijn omgeschakeld naar het gewone hypotheekbedrijf.

Blijkens het jaarverslag over 1942 van het „Aufsichtsamt” hebben de 4 nog bestaande kassen besloten, geen nieuwe bouwspaarcontracten meer af te sluiten en de loopende contracten af te wikkelen met behulp van vreemd geld. Het opnemen en verleen van credieten

zal voortaan in denzelfden vorm geschieden als in het bankbedrijf gebruikelijk is.

Het jaarverslag constateert dan ook, dat door de bestaande financieele instellingen in voldoende mate in de behoefte aan hypotheecair crediet blijkt te worden voorzien, zoodat de „Kreditkassen mit Wartezeit”, zooals de bouw-kassen in Zwitserland worden genoemd, geen reden van bestaan meer hebben. Het bouwsparen heeft hiermede in Zwitserland een einde genomen.

De vraag mag worden gesteld, hoe dan de groei van de bouw-kassen gedurende de eerste jaren moet worden verklaard. Zonder twijfel wees deze op een tekortkoming in het bestaande credietwezen, dat onvoldoenderekening hield met de behoefte aan hypotheeken voor een eigen woning van den kleinen man, ook den kleinen middenstander.

Hierin hebben de bouw-kassen met succes voorzien. De attractie blijkt echter niet te hebben gelegen in de onopzegbaarheid, de wijze van aflossing e.d., maar alleen in het feit, dat de bouw-kassen den kleinen man hebben opgezocht en hem hun diensten hebben aangeboden.

Nu dit is geschied, blijkt aan de speciale bouw-kas-hypotheeken geen behoefte meer te bestaan en laat men rustig de bouw-kassen zich omschakelen tot normale hypotheekbanken, zij het dan, dat de sociale inslag behouden blijft.

Deze ontwikkeling, die zich in een paar jaar tijd heeft voltrokken, is wel buitengewoon verrassend. Terwijl het rapport voor het 6e Internationale Bouwspaar-kassencongres nog in een optimistischen toon was gesteld en de verwachting uitsprak, dat de bouwspaarbeweging, ont-daan van de ongezonde factoren, die inderdaad groote afmetingen hadden aangenomen, zich spoedig een eigen plaats in het economisch leven van Zwitserland zou hebben verworven, blijkt thans het bouwsparen practisch te hebben afgedaan.

Nederland.

In Nederland is tot voor kort door de Overheid geen direct toezicht op de bouw-kassen uitgeoefend. Alleen wanneer de kas den rechtsvorm van een N.V. heeft, is van het Departement van Justitie een „verklaring van geen bezwaar” vereischt. Voor stichtingen, firma's en zelfs éénmansondernemingen is geen enkele goedkeuring vereischt. Het gevolg is geweest, dat een groot aantal bouw-kassen in het leven is geroepen, een aantal, dat veel grooter is dan voor ons land noodig of gewenscht is. Bij de instelling van de vakgroep Bouw-kassen hebben zich dan ook niet minder dan 27 ondernemingen aangemeld.

De meeste van deze hebben echter practisch nog geen zaken gedaan. De door het Ned. Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw ingestelde commissie heeft slechts van drie bouw-kassen financieele gegevens over een aantal jaren gekregen, n.l. de N.V. Rohyp te Amsterdam, de Stichting Eigen Huis en Hof te Roermond en de Stichting Hypotheekfonds te Eindhoven.

Voor deze gegevens moge naar het rapport van deze commissie worden verwezen. Hier worde slechts vermeld de jaarlijksche productie van de Rohyp sedert de oprichting.

1934	f 320.000,—
1935	f 1.190.000,—
1936	f 1.400.000,—
1937	f 3.050.000,—
1938	f 3.800.000,—
1939	f 4.580.000,—
1940	f 3.950.000,—
1941	f 16.750.000,—
1942	f 45.060.000,—

De ontwikkeling van de Rohyp gedurende de oorlogs-jaren vertoont een treffende overeenkomst met die van de Zwitsersche kassen gedurende de jaren 1931 tot 1934, die tot een wettelijke regeling en tot de instelling van het staats-toezicht heeft geleid. In Zwitserland was deze ongezonde groei voornamelijk toe te schrijven aan den

minder goed gefundeerden opzet van vele bouwkasen, die elkander de gegadigden trachtten af te vangen door een ongecontroleerde propaganda. Hier was duidelijk sprake van misstanden, die door het ingrijpen van de Bondsregering in 1935 zijn ingeperkt.

In Nederland is de abnormale groei grootendeels toe te schrijven aan de oorlogsomstandigheden. Het gebrek aan vertrouwen in het ruilmiddel, die tot een vlucht in het onroerend goed heeft geleid, veroorzaakte ook een groote toestrooming naar de bouwkasen, enerzijds door een enorme productie van nieuwe spaarcontracten, anderzijds door een groote toeneming van de extra-stortingen, d.w.z. dat vele spaarders onverplicht veel grootere maandelijksche bedragen storten dan in hun contract is voorzien.

Zoo bedroegen bij de Rohyp gedurende de jaren 1933 tot en met 1940 de extra-stortingen gemiddeld 60% van de verplichte stortingen (minimum 36%, maximum 86%), doch in 1941 106% en in 1942 119%, zoodat de extra-stortingen de verplichte stortingen zelfs zijn gaan overtreffen.

De toeneming, zoowel van de productie van spaarcontracten, als van de extra-stortingen, heeft geleid tot een vermindering van den wachttijd, die tenslotte ook naar het oordeel van de kasen zelf veel te kort dreigde te worden. Wij kunnen zelfs niet aan den indruk ontkomen, dat de kasen bijzondere maatregelen hebben moeten nemen om te voorkomen, dat de wachttijd beneden het redelijk geachte minimum van 4 à 5 jaar zou dalen.

Het gevaar voor een débacle ligt hier voor de deur. Wanneer na den oorlog andere financiële verhoudingen zullen intreden, met name wanneer de goederenvoorraad weer kan worden aangevuld, dan is zoowel de reden voor de abnormaal groote productie als voor de groote extra-stortingen vervallen. Te voorzien is, dat beide dan snel zullen dalen. Het onvermijdelijk gevolg hiervan zal zijn een verlenging van den wachttijd, die door geen enkele omstandigheid kan worden gecompenseerd. Met name wanneer de groote productie van 1942 en 1943 aan de beurt komt voor toewijzing, kan deze verlenging catastrofaal worden.

De Nederlandsche bouwkasen, die naar hun eigen getuigenis steeds hebben gestreefd naar een rustigen, gelijkmatigen groei, hetgeen bijv. blijkt uit de productiecijfers van de Rohyp van 1935 tot 1940, die er heel wat bedachtzamer uitzien dan de Zwitsersche cijfers uit de eerste jaren, hebben gedurende de jaren 1941 en 1942 blijkbaar de voorzichtigheid uit het oog verloren. Zij hebben de geweldige toeneming van de productie voor een teeken van bloei aangezien en niet voldoende gelet op de gevaren, die daaruit later zullen voortvloeien. Men had de productie moeten beperken, desnoeds door de voorwaarden minder aantrekkelijk te maken.

Nu dit niet is geschied, heeft De Nederlandsche Bank in Juli van dit jaar onverwacht ingegrepen en de productie geheel stopgezet, in afwachting van het rapport van een inmiddels ingestelde studiec ommissie, die onder leiding staat van Mr. Dr. J. van Bruggen, voorzitter van de Verzekeringkamer.

De vraag mag worden gesteld, of een zoo drastisch ingrijpen noodig was en of niet met een minder radicale maatregel had kunnen worden volstaan. In ieder geval moet echter worden geconstateerd, dat de Nederlandsche bouwkasen, tengevolge van den ongebreidelde groei sedert 1941 en den daarop gevolgde maatregel, in ernstige moeilijkheden zijn geraakt.

Hoe zij hier weer uit zullen komen, zal afhangen van de resultaten waartoe de Commissie Van Bruggen zal komen en van de wettelijke voorschriften, die naar aanleiding daarvan voor de bouwkasen zullen worden vastgesteld.

Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

HET SOCIALE VRAAGSTUK IN 1890.

Wanneer juiste historische kennis van eenig belang is voor het heden, moet in onzen tijd, waarin over bestaanszekerheid en sociale zekerheid wordt geschreven, de geest der „sociale” vernieuwing, waarover het geslacht van 1890 peinsde, nauwkeurig worden gepeild.

De nieuwe sociale richting in rechtswetenschap en economie van 1890 wil van de liefdadigheid niet meer weten. Een hoofdstuk armoede en armenzorg verdwijnt uit de gangbare literatuur in deze beide wetenschappen. Oogluikend, vergoelijkend wordt de ouderwetsche armenzorg erkend, waarde wordt er niet aan gehecht.

De vraagstukken van armbestuur in het administratief recht, van armenzorg in de economische wetenschappen verdwijnen. Zij gaan om zoo te zeggen een eigen leven leiden. Maar zij vinden dan ook zelfstandige beoefening om in de jaren na den wereldoorlog weer een eigen plaats te veroveren. Armbestuur en armverzorging hebben het „Herzie uzelf” toegepast. Plotseling doen zij mede in nieuwe gedaanten. Men spreekt nu na den wereldoorlog van „maatschappelijk hulpbetoon” en niet meer van openbaar armbestuur.

1890 schakelt de liefdadigheid bij de rechtskundige en economische structuur der nieuwe samenleving uit. Een leuze hecht zich aan deze vernieuwing. Het is de bedoeling „la lutte pout la vie” te vervangen door „l'entente pour la vie”. Bij deze entente wordt aan armenzorg niet gedacht. De arbeider heeft er minachting voor.

Wanneer „1890” een beroep op den Staat doet, denkt niemand er aan die staatswerkzaamheid te zien als een plaatsvervanging en aanvulling der liefdadigheid. 1890 denkt die liefdadigheid weg. Neem de encyclicken van den Paus, neem de stellingen van het eerste Christelijk sociaal congres van 1891, neem de Nederlandsche Troonrede van September 1891, neem de redevoeringen der radicale politici over de mogelijk geachte „oplossing” van het sociale vraagstuk, over de liefdadigheid zult ge niet dan zeer terloops gerept vinden.

Laat ons de mannen van 1890 niet miskennen. De bisschop van Ketteler, de radicale politici, de „sociale” rechtswetenschap, de „sociale” economie, wilden het respect voor den mensch redden; zij wilden zijn „zelfstandigheid” in de samenleving garandeeren. Toen het Burgerlijk wetboek voor Duitschland moest worden gemaakt, critiqueerde de oude Von Gierke een bepaald ontwerp met de woorden: „het civiel recht zal sociaal recht zijn, of het zal niet zijn”.

1890 vraagt om de handhaving van een ononderbroken levensstandaard voor ieder mensch en voor degenen, die van hem afhankelijk zijn. 1890 studeert dus over de vraag, door welke rampen die levensstandaard wordt onderbroken. 1890 bestudeert de onderbrekingen in de lijn, welke het leven van den arbeider teekent. Hoe die onderbrekingen te voorkomen?

Er was eens een merkwaardig voorstel. Terwijl de politici bezig waren met hun stelsels van sociale verzekeringen, deed een ondeskundige in een studenten-geselschap dit voorstel: schep in uw land één groote, alles omvattende werkloosheidsverzekering voor arbeiders en voor kleine middenstanders. Is daardoor levenszekerheid verkregen, dan kunnen alle andere verzekeringen tegen ziekte, ongeval, ouderdom, invaliditeit, kraam en kindertal overgelaten worden aan het particuliere verzekeringsbedrijf. Het was niet juist, maar teekenend als poging ook tegen te vergaande staatsbemoeienis. Want daar was 1890 nog bang voor.

1890 vroeg niet meer als de oude liefdadigheid: „vrijwaring tegen den ergsten nood”. 1890 vroeg een ononderbroken levensstandaard en de sociale economen hadden de verwachting, dat de „lijn”, welke die levensstandaard voorstelt, in haar geheel langzaam zoude stijgen.

1890 vertrouwt, dat het economisch systeem van 1890 deze sociale zekerheid en deze stijgende welvaart mogelijk zal maken, wanneer de staatshulp organisatorisch ingrijpt, *zonder het economisch systeem te wijzigen*. Na een halve eeuw is handhaving van dit economisch systeem onmogelijk gebleken; ook het welvaartsbegrip zelf is verbreed en verdiept.

1890 heeft niet de „oplossing” van het sociale vraagstuk gevonden, omdat de Staat geen „zekerheid” kon geven, *bij handhaving van het economisch systeem*.

C. W. DE VRIES.

BOEKBESPREKINGEN.

„Deutsche Werkstoffe”, door Prof. Dr. Viktor Pöschl (Stuttgart 1942; Ferdinand Enke Verlag).

Onder „Werkstoffe” verstaat de schrijver de stoffen, waaruit gebruiksvoorwerpen worden vervaardigd of samengesteld, of die door hun stoffelijke eigenschappen de verrichting van arbeid mogelijk maken of vergemakkelijken.

„Deutsche Werkstoffe” zijn dan zoodanige stoffen, die in Duitschland en door Duitschen arbeid zijn voortgebracht.

Bij de rangschikking van de stoffen is in de eerste plaats gedacht aan hun oorsprong en verwerking; er is daarbij echter ook rekening gehouden met de doeleinden, waarvoor zij zijn bestemd.

Er wordt op deze wijze een duidelijk overzicht gegeven van de grondstoffen, die in Duitschland gewonnen worden, hun bewerking en de eindproducten, waartoe zij dienen.

Het grootste belang ontleent het overzicht echter daaraan, dat er mede in zijn opgenomen de vele nieuwe constructiematerialen („Kunststoffe”), welke in Duitschland en ook elders in de laatste 20 jaar zulk een groote vlucht hebben genomen, zoals de kunstvezels, keramische stoffen, celstoffen, kunstharsen, kunstleer, kunstmeststoffen e.a. organische stoffen.

Van een aantal van deze materialen is de ontwikkeling een gevolg van hun bruikbaarheid ter vervanging van natuurlijke stoffen.

Toch hebben zij veelal daarnaast zich een zelfstandig terrein van toepassing verworven, terwijl een aantal van deze stoffen zijn te beschouwen als geheel nieuwe constructiematerialen met eigen toepassingsmogelijkheden.

Zeker zullen dus deze stoffen, ook dan, wanneer de natuurlijke stoffen weer algemeen verkrijgbaar zullen zijn, zich kunnen handhaven op het terrein, waarvoor zij in het bijzonder geschikt zijn.

Van al deze stoffen, zowel de natuurlijke als de kunstmatige of synthetische, voorzoover zij in Duitschland voorkomen of vervaardigd worden, wordt in het hier besproken werk een korte verhandeling gegeven, waarin herkomst, vervaardiging en toepassing worden beschreven. Wie van één dezer materialen echter een meer diepgaande kennis behoeft, zal zich daarvoor een speciaal werk moeten aanschaffen. Voor een algemeen overzicht en om den onderlingen samenhang in het licht te stellen, is het hierboven genoemde werk zeer doelmatig.

Ir. D. de IONGH Wzn.

OVERHEIDSMATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED *).

HANDEL EN NIJVERHEID.

Advertenties. Advertentievoorschriften ten aanzien van onroerende goederen. (E.V. No. 5; blz. 91).

Arbeidsaangelegenheden. Beschikking met betrekking tot regeling van loonen en arbeidsvoorwaarden in den landbouw, voorschriften voor den arbeid in fabrieken

tot be- en verwerking van melk, regelingen inzake de vrijstelling van tewerkstelling elders voor in den landbouw, tuinbouw, boschbouw en visscherij werkzame personen, het algemeen toestaan van den 54-urigen arbeidstijd, uitkeering van gratificaties in 1943, vaststelling leerlingstelsels voor het electrotechnisch installatiebedrijf, het schoenmakersvak, het schildersvak en het kleermakersvak, nieuwe gebiedsindeeling der Gewestelijke Arbeidsbureaux. (E.V. Nos. 2, 3, 5, 6, 7, 8 en 9; blz. 51, 64, 76, 121, 149, 163, 188, 189, 208 en 242).

Handel. Nadere voorschriften met betrekking tot het vervoer van en den handel in rundvee, de distributieregeling voor vlakglas, het aanwijzen van haring als distributiegoed, den aanvoer en afzet van garnalen, handel in vrouwelijk rundvee, jongvee en stieren, het openstellen der schapenmarkten, den handel in lammeren, het vervoer van paarden, den handel in visch, den afzet van rookartikelen in eenheidsverpakking, registratie van kleinhandelaren in groenten en fruit. (E.V. Nos. 2, 3, 4, 6 en 8; blz. 51, 62, 78, 104, 162, 163, 190, 208 en 212).

Hout e. d. Mededeeling inzake het vervoer van ongeschild eikenhout; koop-, vervoer- en afleveringsverbod griendhout; voorschriften inzake indeeling, meting en sorteering van in Nederland geveld hout. (E.V. Nos. 6 en 9; blz. 153 en 235).

Industrie. Voorschriften inzake het gebruik van zink voor de vervaardiging van huishoudelijke artikelen. Verbod van het vervaardigen en verhandelen van sieradewerk en porcelein. Intrekking van de dispensatie op het verbod van koopen, enz. van ongebruikte machines. Voorschriften met betrekking tot de toepassing van non-ferrometalen voor electrotechnische doeleinden. Beschikking inzake de vervaardiging van houten rijwielbanden. Besluit inzake het gebruik van koper in de electrotechnische industrie. (E.V. Nos. 3, 5, 6, 7 en 9; blz. 64, 122, 153, 180, 181 en 232).

Kartels. Wijziging van het kartelbesluit. Beschikking inzake de taak van den Raad van het Bedrijfsleven ten aanzien van kartels. (E.V. No. 7; blz. 178).

Oliën en Vetten. Verordening inzake productie, vervoer, handel en verwerking van oliën en vetten. Bepalingen inzake instelling van een margarineheffing. (E.V. Nos. 5 en 8; blz. 133 en 207).

Organisatie bedrijfsleven. Instelling van een vakgroep bedrijfsreclame. Als onderdeel van de Hoofdgroep verkeer is de Bedrijfsgroep zeevisscherij met verschillende vak- en ondervakgroepen ingesteld. Mededeeling en richtlijnen inzake de verbindingen tusschen de Kamers van Koophandel en de bedrijfsorganisaties. Mededeeling inzake verticale verbindingen tusschen bedrijfsorganisaties met betrekking tot de Algemeene Vereeniging voor Wolhandel en Wolindustrie in Nederland en den Nederlandschen Bond van Belanghebbenden bij den Handel in Oliën, Vetten en Oliezaden. (E.V. Nos. 4, 5, 6 en 8; blz. 95, 99, 119, 148 en 205).

Papier. Mededeeling inzake den inleveringsplicht voor papier voor particuliere bedrijven en hen die een bedrijf of beroep uitoefenen. Wijziging der fabricagevoorschriften voor de papier- en papierverwerkende industrie. Verkoop- en afleveringsverbod voor papierwaren door den groothandel. (E.V. Nos. 3, 4 en 9; blz. 63, 93 en 235).

Prijzeregelingen. Nadere voorschriften van den Gemachtigde voor de Prijzen met betrekking tot de prijsregeling voor Duitsche merkartikelen, prijzen voor tabaksstelen, prijsregeling pootaardappelen en diverse zaaiaden, het verhoogen van verzekeringspremiën, prijsregeling voor winterzaaigranen en tuinbouwzaden, wijziging calculatie-

*) Na de laatste publicatie van Overheidsmaatregelen in de „E.S.B.” van 11 Aug. j.l., die afgekondigd zijn in de periode eind Maart en begin April, geven wij hier als vervolg de belangrijkste besluiten, zoals deze in de maanden April en Mei 1943 in het weekblad „Economische Voorlichting” zijn gepubliceerd. Wij hopen in dezen jaargang deze overzichten te completeren en voort te zetten.

beschikking textiel, vervoerprijzen voor paardentractie, prijsregeling voor het in loon bakken van brood, huurprijsregeling voor verveningsmachines, prijsbesluit zuivelproducten, prijsvoorschriften 1943 voor knollen van lolie's, dahlia's en gladiolen, wijziging prijsregeling voor jutezakken, prijzenverordening consumptiepeulvruchten, contributies voor bedrijfsorganisaties als kostprijsfactor, regeling der prijzen bij overdracht van goederen door stilgelegde bedrijven, wijziging calculatievoorschrift 1942 vischconserven, maximum-prijzen voor katoen- en kunstzijde-afvallen, prijsaanduiding voor visch, maximum-prijzen bij huur van of vervoer met motorrijtuigen, prijzenbeschikking 1943 voor Turksche rozijnen, administratie- en prijsvoorschriften inzake slooperswerkzaamheden, prijsregeling voor consumptie-ijs, schapenprijzen, kaasprijzen, makelaarscourtage en agentenprovisie bij den handel in ruwe tabak, prijsvoorschrift textielgarens, maximum-prijzen voor den vlashandel, consumptie-prijzen voor bier, verordening inzake de prijzen voor houtspaanders, bepalingen inzake de prijzen voor goed-gekeurde zaai-erwten. (E.V. Nos. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 en 9; blz. 42, 46, 47, 51, 63, 72, 77, 91, 133, 153, 162, 178, 179, 181, 182, 188, 190, 207, 212, 217, 235, 236 en 243).

Steunverleening stilgelegde bedrijven. Instelling van een instantie van beroep voor de onderlinge heffingsregeling. Afkondiging van de Heffingsregeling Steunverleening No. 1. Goedkeuring der steunregelingen voor den staalbouw, fabrieken van transportmiddelen te land, en de grafische industrie. Regeling inzake de stilgelegde bedrijven en het bedrijfsvergunningbesluit. Goedkeuring van de steunregeling voor de dakpannenindustrie. (E.V. Nos. 2 en 9; blz. 37, 38, 41 en 232).

Vestigingswet kleinbedrijf. Beschikkingen inzake vakbekwaamheid voor het electrotechnisch installateursbedrijf en handelskennis voor het drogisterijbedrijf. Beperking van vestiging, overneming, verplaatsing, enz., van bedrijven, die den kleinhandel in ijzerwaren uitoefenen. Verlenging der zgn. spertijden voor den kleinhandel in uurwerken, het uurwerkmakersbedrijf, kleinhandel in gouden en zilveren werken en het goud- en zilvermidbedrijf. (E.V. Nos. 3, 5 en 7; blz. 74, 125 en 188).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Bloemkwekerij. Besluit inzake verstrekking van brandstoffen voor bloembollenbedrijven. Afkondiging van het Bloemkwekerijbesluit 1943. (E.V. No. 9; blz. 244).

Landbouw. Regeling inzake het beschikbaarstellen van linnen voor vlatelers. Mededeeling ten aanzien van den wolaanslag en de inlandsche scheerwol 1943. Publicatie van een beschikking inzake distributie van landbouw-gereedschappen. (E.V. Nos. 3, 6, 8 en 9; blz. 77, 163, 207 en 244).

Pluimvee. Regeling inzake vernieuwing van de pluimveestapel op landbouwbedrijven. Beschikking ten aanzien van de pluimveesteunregeling in de zomermaanden. (E.V. Nos. 3 en 9; blz. 77 en 244).

Varkens. Afkondiging van de varkensregeling 1943. (E.V. No. 5; blz. 133).

Zaden. Verordening met betrekking tot het verwerken van karwij-, maan- en mosterdzaad. Regeling van den teelt en inlevering van tuinbouw- en bloemzaden 1943. Uitvoerheffing voor tuinbouwzaden. Besluit inzake den handel in cichoreizaad. (E.V. Nos. 4, 5, 6 en 9; blz. 94, 104, 134, 162 en 244).

Zuivel. Besluiten inzake be- en verwerken van melk. Administratievoorschriften voor zuivelbedrijven. (E.V. No. 6; blz. 162 en 163).

GELD-, CREDIET- EN BANKWEZEN EN BELASTINGEN.

Bankbiljetten. Richtlijnen inzake behandeling van de ingeleverde bankbiljetten van f1.000 en f500. (E.V. No. 6; blz. 163).

Bankwezen. Besluit, waarbij chèques vrij van zegel worden gesteld. (E.V. No. 4; blz. 97).

Belastingen. Afkondiging van het Schattingsbesluit Vermogensbelasting 1943. Mededeeling inzake belastingheffing over schijnwinsten, welke ontstaan, doordat verzekeringssuitkeeringen de boekwaarde van te niet gegane of beschadigde bedrijfsmiddelen overtreffen. (E.V. No. 6 en 8; blz. 156 en 217).

Effectenhandel. Bepalingen van de Vereeniging voor den Effectenhandel inzake handel in en noteering van effecten, statuten en eischen van toelating tot de bedrijfsorganisatie, tuchtrecht en verbod tot uitoefening van den effectenhandel voor anderen dan leden der bedrijfspgroep. (E.V. Nos. 7 en 9; blz. 184 en 237).

Omzetbelasting. Resoluties inzake heffing der omzetbelasting met betrekking tot sigarengrossiers- en -winkeliers, vergoedingen, welke een advocaat voor, secretariswerkzaamheden ontvangt, opzetgelden, vergoeding beschikbaarstelling van personeel, van drukkers gevorderd lettermateriaal, gebruik van zelfvervaardigde bussen door fabrikanten van gecondenseerde melk, en verkoop van consumptie-ijs door venters. (E.V. Nos. 2, 5, 6, 7 en 9; blz. 52, 135, 164, 191 en 246).

VERVOER.

Binnenscheepvaart. Bepalingen inzake vervoers- en sleeptarieven in de internationale binnenscheepvaart. (E.V. No. 2; blz. 47).

Persgasinstallaties. Beschikking inzake verplichte wijziging van persgasinstallaties. (E.V. No. 9; blz. 240).

ONTVANGEN BOEKEN, BROCHURES EN STATISTIEKEN.

BOEKEN.

Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Uitgegeven door het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Deel 102, eerste en tweede aflevering. ('s-Gravenhage 1943; Martinus Nijhoff).

Ondernemingsvormen, door Mr. W. C. L. van der Grinten, en G. J. Lunenberg. (Alphen aan den Rijn 1943; N. Samsom N.V.).

Rijksdienst voor het Nationale Plan. Voorloopige catalogus, aangevuld met werken uit de bibliotheek van het Nederlandsch Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw. ('s-Gravenhage 1943).

BROCHURES.

Prae-adviezen voor de efficiency-dagen 25 en 26 November 1943, uitgegeven door het Nederlandsch Instituut voor Efficiency.

Publ. no. 226: *Bedrijfseconomische gezichtspunten bij het vergelijkend bedrijfs onderzoek* door Drs. M. Janssen Fzn.

Publ. no. 227: *Vergelijkend bedrijfs onderzoek, gezien van het standpunt van den bedrijfseconomisch ingenieur* door Ir. B. W. Berenschot.

Publ. no. 228: *Efficiënte keuze van werktijden bij verschuivend dagseizoen* door G. Stuvet, ec. drs.

STATISTIEKEN.

Statistiek der Rijksfinanciën 1942, uitgeg. door het Centraal Bureau voor de Statistiek. ('s-Gravenhage 1943; Drukkerij Albani C.V.).

Statistiek voor het Kruideniersbedrijf 1941/192. ('s-Gravenhage 1943; Uitgave van het Economisch Instituut voor den Middenstand).

Een verheugend verschijnsel, dat uit dit nieuwe deeltje in de reeks van het Economisch Instituut voor den Middenstand kan worden geconstateerd, is de stijging van het aantal ondernemingen, dat aan het onderzoek medewerking verleent. Werden over de periode 1940/41 opgaven verstrekt over 123 gevallen, over het tijdvak 1941/42

is dit gestegen tot 158. De toeneming van het aantal deelnemers is voornamelijk gekomen uit den kring der ondernemingen met hooger omzetten (van f 30.000,— f 35.000 en hooger). Opgemerkt wordt dan ook, dat om de cijfers een meer representatief karakter te geven, de deelneming van den detailhandel op het platteland nog zal moeten groeien. Desondanks zijn ook deze cijfers weer een bijdrage tot exacter vastlegging van de detailhandelsvraagstukken.

Het blijkt, uit een vergelijking der resultaten over 1941/42, met het daaraan voorafgaande boekjaar, dat de resultaten voor het kruideniersbedrijf er niet beter op zijn geworden, ondanks een verhoogden gemiddelden omzet. In procenten van den omzet is het economisch resultaat, waarbij een gewaardeerd ondernemersloon

van de netto-winst wordt afgetrokken, van 2,4 over 1940/41 tot 0,9 in 1941/42 teruggelopen.

Verder bevat het boekje de gebruikelijke analyses van het exploitatiebeeld, in het bijzonder der bedrijfskosten.

Das schweizerische Bankwesen im Jahre 1942. Mitteilungen der volkswirtschaftlichen und statistischen Abteilung der schweizerischen Nationalbank. 25. Heft. (Zürich 1943; Orell Füssli Verlag).

RECTIFICATIE.

De werkzaamheden der Organisatie-Commissie. (Commissie voor den opbouw van een zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven), door Dr. J. C. C. Rupp. (Alphen a/d Rijn 1943; N. Samsom N.V.):

MAANDCIJFERS.

INDEXCIJFERS VAN NEDERLANDSCHE AANDELEN (Centraal Bureau voor de Statistiek).

(Men zie voor de wijze van berekening der indexcijfers het Maandschrift van het C.B.S. van Maart 1925, blz. 355 e.v. en 30 April 1937, blz. 605 e.v. De lijst der fondsen, uit welke notering de indexcijfers worden berekend, ligt ter inzage op het Centraal Bureau voor de Statistiek).

De tusschen haakjes geplaatste cijfers geven het aantal fondsen aan, waaruit het indexcijfer is berekend.

1930 = 100	Productie-middelen industrieën	Consumptie-goederen industrieën	Nijverheid	Banken	Scheepvaart- onder- nemingen	Petroleum	Internationale fondsen ¹⁾	Suiker	Rubber	Tabak	Thee	Indische onder- nemingen ²⁾	Algemeen index- cijfer	Amerik. fondsen
	(29)	(22)	(51)	(6)	(6)	(1)	(5)	(5)	(7)	(4)	(5)	(29)	(100)	(15)
1930	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1931	72	76	74	86	55	57	51	68	51	68	65	66	70	59
1932	44	55	49	64	30	37	32	36	29	39	46	41	46	39
1933	51	59	54	72	26	44	34	35	45	38	59	49	52	36
1934	50	66	57	68	21	42	34	28	73	41	69	58	55	34
1935	46	67	55	75	21	47	38	84	80	48	65	60	55	37
1936	52	76	64	80	38	79	44	42	109	70	73	79	66	62
1937	85	108	95	103	113	108	70	64	209	92	107	120	104	76
1938	84	105	93	99	98	90	57	56	145	81	94	98	96	54
1939	86	100	92	80	94	79	45	63	132	53	84	86	90	56
1941 ⁴⁾	140	154	146	91	139	72	74	75	192	75	101	110	129	—
1942	164	174	168	102	131	81	93	50	122	48	72	71	132	—
Jan. 1942	160.4	174.5	166.4	103.6	127.2	65.8	89.5	53.7	127.1	49.0	78.7	76.2	131.6	—
Febr. „	157.5	170.5	163.1	107.1	118.5	60.9	85.4	46.2	101.5	41.4	70.3	68.1	125.5	—
Maart „	154.4	168.5	160.5	104.9	112.7	62.3	84.2	43.9	106.1	41.8	61.3	62.3	123.1	—
April „	167.1	176.9	171.4	107.9	133.2	79.0	93.5	50.5	126.3	49.7	73.7	73.6	134.6	—
Mei „	159.0	169.3	163.4	101.4	133.3	79.5	90.3	48.0	122.6	47.8	72.0	70.7	128.3	—
Juni „	164.6	175.5	169.3	99.5	138.9	88.4	94.4	51.4	130.6	50.6	75.2	75.1	133.4	—
Juli „	167.6	178.5	172.3	99.9	136.0	90.6	95.8	49.6	125.2	47.7	71.7	71.7	134.1	—
Aug. „	176.6	187.8	181.5	102.1	146.5	103.0	108.3	52.5	131.8	51.4	73.5	75.8	141.4	—
Sept. „	170.8	178.0	173.9	98.6	136.0	88.7	95.9	52.3	130.8	52.1	75.4	75.9	136.0	—
Oct. „	158.7	161.7	160.0	95.5	126.9	80.9	89.2	47.8	118.0	46.6	69.6	68.7	125.3	—
Nov. „	163.2	166.1	164.5	98.1	128.9	95.1	94.8	51.3	123.1	47.6	70.5	70.8	128.8	—
Dec. „	170.9	177.7	173.9	103.0	132.9	— ⁵⁾	99.3	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	135.9	—
Jan. 1943	195.6	202.4	198.4	103.2	— ⁵⁾	— ⁵⁾	104.2	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	141.3	—
Febr. „	196.4	203.5	199.8	100.3	— ⁵⁾	— ⁵⁾	115.5	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	151.4	—
Maart „	196.6	205.7	200.5	101.1	— ⁵⁾	— ⁵⁾	115.3	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	150.4	—
April „	198.6	208.0	202.7	102.3	— ⁵⁾	— ⁵⁾	118.0	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	151.8	—
Mei „	199.8	208.7	203.6	103.6	— ⁵⁾	— ⁵⁾	118.8	124.3	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	152.5	—
Juni „	199.2	208.8	203.3	103.7	132.7	97.3	118.9	56.9	126.7	50.1	72.0	74.8	152.4	—
Juli „	198.3	208.2	202.6	103.2	132.7	97.3	117.7	57.0	126.3	49.7	— ⁵⁾	74.7	151.9	—
Aug. „	197.6	258.0	202.1	103.4	132.7	97.3	117.5	57.0	126.3	49.8	— ⁵⁾	74.7	151.7	—
Sept. „	198.8	208.0	202.8	103.6	132.7	97.3	118.5	57.0	126.3	49.6	— ⁵⁾	74.7	152.1	—
Oct. „	199.0	208.0	202.8	103.5	132.7	97.3	118.6	57.0	126.3	49.6	— ⁵⁾	74.7	152.1	—

¹⁾ Fondsen, die zowel internationaal verhandelbaar zijn, als geacht kunnen worden sterk den invloed van den buitenlandschen conjunctureelen toestand te ondervinden.

Hieronder is ook het petroleumtaandeel uit de voorafgaande kolom opgenomen.

²⁾ Hieronder zijn begrepen de aandelen uit de 4 voorafgaande kolommen.

³⁾ Aandelen van Nederlandsche en Nederlandsch-Indische ondernemingen, waaronder 3 fondsen, die niet in de voorafgaande kolommen zijn opgenomen.

⁴⁾ Daar over de maanden Mei t.e.m. Augustus 1940 geen indexcijfers werden berekend, is het niet mogelijk een gemiddelde voor 1940 te geven.

⁵⁾ Niet bekend, weinig of geen notering.

STATISTIEKEN.

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vorderingen	30 Sept. 1943	7 Oct. 1943	15 Oct. 1943	23 Oct. 1943	30 Oct. 1943	6 Nov. 1943
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandsche Bank	11.187.323,01	1.352.782,26	6.437.279,81	6.001.477,26	—	13.262.860,26
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	294.407,50	215.148,—	271.316,29	959.927,30	672.940,72	266.293,33
Voorschotten op ultimo Aug./Sept. '43 a. d. gem. verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem.fondsbel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	22.695.501,88	22.695.501,88	16.367.365,09	16.367.365,09	16.367.365,09	16.367.365,09
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾	294.862.284,20	308.884.490,70	321.784.490,20	321.784.490,20	322.041.854,10	323.374.058,60
Idem voor Suriname ¹⁾	8.506.022,58	8.531.022,58	8.531.022,58	8.531.022,58	8.531.022,58	8.551.022,58
Idem voor Curaçao ¹⁾	87.986,55	87.986,55	87.986,55	87.986,55	87.986,55	87.986,55
Kasvord. wegens creditverstreking a. h. buitenland	16.012.028,—	16.012.028,—	16.012.028,—	16.012.028,—	16.012.028,—	16.012.028,—
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—	—	—	—	—
Saldo der postrek. van Rijkscomptabelen	194.862.224,07	233.227.939,93	245.281.343,78	241.169.236,54	233.555.693,94	240.432.798,44
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	—	—	302.598,12	314.772,91	285.168,70	—
Vordering op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	158.147.716,13	164.243.315,41	164.630.177,67	167.949.708,80	174.788.434,52	178.965.367,12
Verplichtingen						
Voorschot door De Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	—	—	—	—	2.884.733,34	—
Voorschot door De Ned. Bank in reken-cour. verstrekt	—	—	—	—	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—	—	—	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	47.766.000,—	7.256.000,—	6.966.000,—	6.826.000,—	6.806.000,—	6.756.000,—
Schatkistpromessen in omloop	2.666.000.000,— ²⁾	2.797.900.000,— ²⁾	2.803.400.000,— ²⁾	2.795.600.000,— ²⁾	2.808.300.000,— ²⁾	2.886.000.000,— ²⁾
Daggeldleeningen	—	—	—	—	—	—
Zilverbons in omloop	213.281.548,—	213.308.429,50	212.951.337,—	212.159.357,—	214.359.338,—	215.268.594,50
Schuld op ult. Aug./Sept. 1943 aan de gem. wegens a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op die bel. en op de vermogensbelasting	—	—	—	—	—	—
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	343.667,96	428.654,18	—	—	—	1.496.302,34
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	505.571.483,02	564.974.620,63	567.978.893,87	589.478.971,42	582.190.525,67	596.048.068,44
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	1.651.703,66	1.651.703,66	1.602.253,90	1.602.253,90	1.609.105,41	1.609.190,04
Id. aan div. instellingen ¹⁾	146.153.174,31	146.153.174,31	160.150.174,31	165.150.174,31	165.150.174,31	165.150.174,31

¹⁾ In regk. crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Nihil. ³⁾ Nihil. ⁴⁾ Nihil. ⁵⁾ Nihil. ⁶⁾ Nihil. ⁷⁾ Nihil.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnent. wissels open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h. Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opeischb. schulden
15 Nov. '43	3.930.009	147.160	4.149.300	4.037.929
8 " '43	3.882.926	143.719	4.098.779	3.987.570
1 " '43	3.842.754	156.802	4.071.792	3.246.891
25 Oct. '43	3.824.359	142.913	4.040.910	3.929.918
18 " '43	3.785.783	142.053	4.000.167	4.889.182
11 " '43	3.745.167	142.252	3.959.932	3.848.859
4 " '43	3.712.074	146.725	3.930.866	3.819.886
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.475.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Bankssignatiën en diverse rekeningen	Saldo Rijk R/C (D/C)	Schatkistpapier rechtstr. ondergebracht
15 Nov. '43	3.239.518	798.340	42.505	C. 131.890	—
8 " '43	3.218.076	769.449	42.341	C. 98.340	—
1 " '43	3.204.593	755.989	42.298	C. 88.341	—
25 Oct. '43	3.155.806	774.086	42.132	C. 98.357	—
18 " '43	3.133.653	755.470	43.141	C. 104.741	—
11 " '43	3.118.488	730.345	42.105	C. 101.577	—
4 " '43	3.098.832	721.025	42.084	C. 97.820	—
6 Mei '40	1.158.610	255.174	10.230	C. 22.962	—

¹⁾ Ingevolge de verordening 58/1943 (d.d. 26 Juni) zijn de posten „Correspondenten in het buitenland” en „Buitenlandse betaalmiddelen (excl. pasmunt)”, voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen”, vanaf 5 Juli opgenomen onder de buitenlandse portefeuille in onzen staat samengevat als „deviezen”.

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.

(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reedskreditt-kassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
21 Oct. '43	73.329	578	19.090	2.114	80.846	6.887	6.868
14 " '43	72.557	551	19.025	2.090	81.130	6.834	5.479
7 " '43	71.898	614	19.117	2.038	81.126	6.784	4.947
30 Sept. '43	71.254	582	18.835	1.950	80.662	6.608	4.538
16 " '43	70.421	580	18.931	2.165	80.004	6.448	4.832
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Renten bank-scheine	Andere wissels, cheques en schatkistpapier	Beleeningen
6 Nov. 1943	77,2	475,5	36.310,4	13,0
30 Oct. 1943	77,4	457,3	36.116,6	16,9
23 " 1943	77,7	468,4	35.274,6	14,7
15 " 1943	77,5	444,8	34.858,5	19,7
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Crt.	Diverse Passiva
6 Nov. '43	0,6	1.407,2	30.843,4	5.575,7	1.052,2
30 Oct. '43	0,6	2.089,4	30.921,9	5.967,5	1.055,2
23 " '43	0,6	1.459,0	29.769,6	5.713,9	973,7
15 " '43	0,6	1.875,4	30.118,4	5.299,2	1.014,7
23 Aug. '39	982,6	6.380,5	8.709,8	1.195,4	64,2

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1942 het Jaarregister 1942, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Aangifte van waarden	110	Industrie 12, 25, 26, 40, 54, 69, 110, 124,	124,	Tabak	124
Advertenties	69, 344		158, 195, 258, 344	Textiel	69, 173
Arbeidszaken	25, 158, 195, 258, 344	Kartels	159, 344	Tuinbouw	110, 124
Bankbiljetten	258, 345	Landbouw	26, 40, 83, 110, 124, 159, 173,	Vee	26, 110, 124, 159, 258, 345
Bankwezen	345		345	Vennootschapsbelasting	54
Bedrijven	258	Landstand	110	Verbeurdverklarde voorwerpen	26
Belastingzaken	12, 345	Logiesgelegenheid	124, 173	Vervoer	83, 110, 173, 345
Betalingsverkeer m. h. buitenland	12	Loonbelasting	54	Verzekering	83, 110
Binnenvaart	110, 124, 345	Losdagen	54	Vestigingswet Kleinbedrijf	345
Blaauwmaanzaadkaf	54	Motorbrandstof	54	Visscherij	124, 159
Bloemweckerij	345	Oliën	40, 344	Vleesch	124
Boekhouding	158	Omzetbelasting	12, 54, 124, 345	Voedselvoorziening	26, 159, 173, 258
Bouwnijverheid	69	Ondernemingsbelasting	159	Voorraden	258
Buitenlandsche handel, 25, 82, 110, 124, 158	158	Organisatie bedrijfsleven	12, 25, 172, 195,	Vordering	26
Chemische producten	25		344	Waardepapieren	124
Coöperatie	12	Pacht	110, 258	Zaden	26, 110, 173, 345
Economische rechtspraak	25	Papier	344	Zuivel	12, 110, 124, 159, 345
Effecten	124, 345	Pluimvee	40, 124, 173, 345		
Evacuatie	158	Prijsregelingen	12, 26, 40, 54, 83, 110, 124,		
Fruit	110		159, 195, 258, 344		
Groenten	110	Rijnvaart	110		
Grond	39	Schape	110		
Handel	12, 25, 39, 82, 110, 124, 195, 258,	Sierteelt	12, 83		
	344	Sleepvaart	110, 124		
Hotels, enz.	39	Sperlijden	26		
Hout e.d.	344	Steunverleening stielgelegde bedrijven	26, 40,		
			195, 345		

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE BOEKDRUKKERIJ H. A. M. ROELANTS — SCHIEDAM

Onze speciale afdeling: drukwerk voor controle en administratie, levert alle voorkomend drukwerk op dit gebied concurrerend, snel en accuraat. Uitgifte-apparaten in groote verscheidenheid van werkwijze en capaciteit naar de behoeften van elk bedrijf. Onze terzake-kundige staf is te allen tijde voor gratis advies te Uwer beschikking.

Tel. 69300
(3 lijnen)

Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden van 1923 t/m. 1938

(Samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I., onder leiding van Prof. Mr. P. Liefstinck)

28ste publicatie van het Nederl. Econom. Instituut

Prijs f 2.10*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.50, bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE:

DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM

De Scheepsbouwnijverheid in Nederland

door **Ir. J. W. Bonebakker**

Publicatie no. 16 van het Nederlandsch Economisch Instituut

Prijs f 1.55*

Donateurs en leden f 1.10; bestellen bij het N.E.I.

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave van De Erven F. Bohn N.V. — Haarlem

Een Analyse van de Arbeidsproductiviteit in Nederland

door

Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK

24ste Publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut

PRIJS f 2.60*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.85; bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den Boekhandel

Uitgave: **De Erven**

F. BOHN N.V. - Haarlem

Hypotheekbanken en Woningmarkt in Nederland

door

Ch. GLASZ

15de publicatie van het Nederlandsch Econom. Instituut

Prijs f 1.55*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.10)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave:

De Erven F. Bohn N.V. — Haarlem